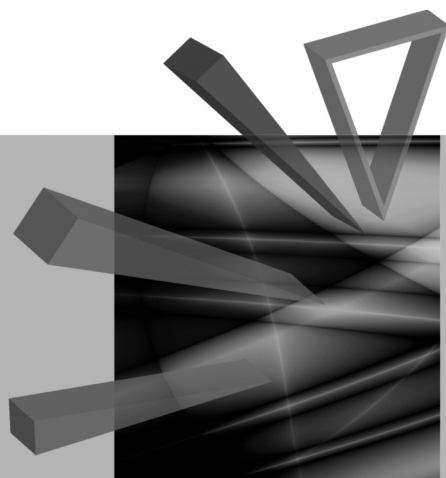

PRACE NAUKOWE
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
RESEARCH PAPERS
of Wrocław University of Economics

243

Gospodarka lokalna w teorii i praktyce

Redaktorzy naukowi
Ryszard Brol
Andrzej Sztando

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Waldemar Budner, Piotr Bury, Janusz Kot, Danuta Stawasz

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kozuchowska

Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl> oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com, a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawnictwa

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-280-2

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Andrzej Sztando: Cele, priorytety i zadania w planowaniu strategicznym rozwoju lokalnego.....	13
Anna Beata Kawka: Wydatki inwestycyjne jako instrument rozwoju lokalnego gmin	27
Franciszek Adamczuk: Stymulowanie lokalnej przedsiębiorczości na obszarze pogranicza – aspekty instytucjonalne i organizacyjne	35
Marta Kusterka-Jefmańska, Bartłomiej Jefmański: Koncepcja metody oceny założeń lokalnych strategii rozwoju na przykładzie procesu konsultacji społecznych w powiecie wałbrzyskim	46
Małgorzata Rogowska: Uwarunkowania rozwoju lokalnego na przykładzie powiatu kłodzkiego	54
Hanna Adamska: Efekty rozwoju lokalnego gminy Kostomłoty po przystąpieniu do Unii Europejskiej	63
Tomasz Bąk: Wpływ emigrantów na gospodarkę lokalną w powiecie leżajskim	71
Dariusz Głuszczyk: Lokalny rynek pracy – ocena z wykorzystaniem materiałów statystycznych Banku Danych Lokalnych na przykładzie miasta na prawach powiatu Jelenia Góra	82
Andrzej Sobczyk: Ocena potencjału rozwoju lokalnego na przykładzie miasta Szczecina oraz gmin powiatu polickiego.....	94
Stanisław Korenik: Procesy i ograniczenia w rozwoju współczesnych miast ze szczególnym uwzględnieniem metropolii.....	106
Emilia Konopska-Struś: Funkcje rzemiosła w rozwoju miasta na przykładzie Wrocławia	116
Magdalena Kalisiak-Mędelka: Funkcjonowanie jednostek pomocniczych (osiedli) w Łodzi. Analiza wyników badania pilotażowego	126
Edward Wiśniewski: Zastosowanie metod taksonomicznych oraz gier kooperacyjnych w analizie zróżnicowania poziomu rozwoju gospodarczego podregionów województwa zachodniopomorskiego.....	134
Marek Kunasz: Regionalne rozgłoszenie radiowe na rynku radiowym w Polsce	144
Ryszard Broł: Układ terytorialny powiatów – propozycje zmian	153
Katarzyna Cheba, Maja Kiba-Janiak: Wykorzystanie analizy czynnikowej do wielowymiarowej oceny jakości miejskich systemów transportowych na przykładzie miast średniej wielkości w Polsce.....	163

Joanna Cymerman, Marcelina Zapotoczna: Gmina jako kreator i beneficjent wartości nieruchomości	173
Artur Myna: Lokalna infrastruktura techniczna a rozwój budownictwa mieszkaniowego – obszar stykowy miasta i gminy podmiejskiej.....	184
Renata Sosnowska-Noworól: Problemy gospodarki odpadami budowlanymi i rozbiórkowymi na przykładzie Dolnego Śląska.....	194
Grzegorz Maśloch: Wybrane problemy realizacji inwestycji w jednostkach samorządu terytorialnego przy udziale środków pomocowych Unii Europejskiej	202
Urszula Markowska-Przybyła: Kapitał społeczny w rozwoju regionalnym i lokalnym	212
Katarzyna Przybyła, Alina Kulczyk-Dynowska: Transgraniczne parki narodowe a kapitał społeczny – na przykładzie KPN i KRNP	222
Bożena Kuchmacz: Lokalne grupy działania jako przejaw aktywności kapitału społecznego	229
Marian Oliński: Współpraca samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi na przykładzie powiatu lidzbarskiego	238
Zbigniew Przybyła, Marian Kachniarz: Instytucjonalne formy współpracy samorządów terytorialnych na przykładzie jeleniogórskiego zespołu miejskiego.....	249
Jacek Chądzyński: Obszary współpracy gmin z sektorem pozarządowym – prezentacja wybranych wyników badań pilotażowych.....	264
Justyna Danielewicz, Maciej Turała: Wpływ fragmentacji politycznej na współpracę między jednostkami samorządu terytorialnego.....	273
Zbigniew Grzymała: W poszukiwaniu modelu zarządzania jednostką samorządu terytorialnego	282
Jarosław Hermaszewski: Decyzje finansowe i inwestycyjne w zarządzaniu jednostką samorządu terytorialnego na przykładzie gminy Sława – praktyczne aspekty	296
Sławomir Kłosowski: Zmiany systemów zarządzania mieszkaniowym zasobem gmin w Polsce po roku 2000	307
Krzysztof Krukowski, Maciej Zastempowski: Wykorzystanie metody Project Cycle Management w administracji samorządowej	315
Józef Łobocki: Możliwości wykorzystania instytucji partnerstwa publiczno-prywatnego w procesie zarządzania jednostkami samorządu terytorialnego.....	323
Magdalena Mischuk: Elementy stymulacyjne w polityce podatkowej wybranych miast.....	333
Paweł Piątkowski: Dług jednostek samorządu terytorialnego w okresie kryzysowym. Kierunki rozwoju	343
Jacek Sierak: Konstrukcja wskaźników zadłużenia a ocena zdolności kredytowej jednostki samorządu terytorialnego	352

Tomasz Uryszek: Struktura dochodów gmin w Polsce a ich samodzielność dochodowa.....	362
Wiesława Cieślewicz: Rozwój specjalnych stref ekonomicznych w Polsce ...	372
Tomasz Kołakowski, Andrzej Raszkowski: Badanie efektywności pomocy publicznej udzielonej przez samorządy inwestorom zagranicznym na przykładzie WSSE „INVEST-PARK”	383
Wioleta Palewska: Funkcjonowanie Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej „INVEST-PARK” w otoczeniu lokalnym – aspekt społeczny (oddziaływanie strefy na wałbrzyski rynek pracy)	398
Maciej Popławski: Wpływ Legnickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej na rozwój gospodarczy podregionu legnickiego	406
Andrzej Raszkowski: Promotion mix w strategii promocji miasta.....	417
Elżbieta Nawrocka: Działania innowacyjne podmiotów gospodarczych a problem wiedzy niedoskonałej	426
Dariusz Zawada: Walory użytkowe jako czynnik konkurencyjności miasta	439
Natalia Bartkowiak, Walenty Pocza: Przestrzenne zróżnicowanie aktywności władz lokalnych w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na obszarach wiejskich Wielkopolski.....	453
Karol Krajewski: Znaczenie rynków rolnych w rozwoju gospodarki lokalnej i ożywieniu małych miast.....	464
Stefan Zawierucha: Badania ankietowe w procesie identyfikacji struktury funkcjonalnej gminy. Kilka uwag metodologicznych.....	473
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Dynamika rozwoju gmin wiejskich województwa mazowieckiego	484
Jarosław Uglis: Miejsce agroturystyki w dywersyfikacji gospodarki wsi	495
Mirosław Struś, Bogusław Wijatyk: Program Odnowa Wsi jako instrument aktywizacji obszarów wiejskich.....	505
Dagmara Dziewulska, Michał Gawlikowski, Paweł Łazarewicz, Natalia Sochacka: Sondażowa diagnoza jakości administracyjnej obsługi klientów w gminnych strukturach samorządowych na przykładzie Urzędu Miejskiego w Przemkowie	515

Summaries

Andrzej Sztando: Objectives, priorities and tasks in local development strategic planning	26
Anna Beata Kawka: Capital expenditures of communes as an instrument of local development	34
Franciszek Adamczuk: Stimulating of local entrepreneurship on borderland: institutional and organizational aspects	45

Marta Kusterka-Jefmańska, Bartłomiej Jefmański: The concept of the assessment method of the assumptions of local strategies development on the example of the process of social consultations in Wałbrzych county	53
Małgorzata Rogowska: Determinants of local development on the example of Kłodzko district.....	62
Hanna Adamska: Effects of local development of Kostomłoty community after joining the European Union.....	70
Tomasz Bąk: The impact of economic emigrants on the local economy in Leżajsk county.....	81
Dariusz Głuszczyk: Local labour market – an assessment using statistical data of the Local Data Bank on the example of the city and district of Jelenia Góra.....	93
Andrzej Sobczyk: Evaluation of the potential of local development on the example of Szczecin and Police district.....	105
Stanisław Korenik: Processes and barriers in the development of contemporary cities with special emphasis on metropolis.....	115
Emilia Konopska-Struś: Functions of craft in the development of the city on the example of Wrocław.....	125
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Activity of auxiliary units in Łódź according to their bodies. Analysis of pilot survey.....	133
Edward Wiśniewski: Application of taxonomic methods and cooperation games in the analysis of employment differentiation of subregions of West Pomerania Voivodeship.....	143
Marek Kunasz: Public regional broadcasting stations on the radio market in Poland.....	152
Ryszard Broł: Network of counties – changes proposal.....	162
Katarzyna Cheba, Maja Kiba-Janiak: Use of factor analysis for multidimensional evaluation of quality of city transport systems on the example of medium-sized cities in Poland.....	172
Joanna Cymerman, Marcelina Zapotoczna: Borough as a creator and beneficiary of property value.....	183
Artur Myna: Local technical infrastructure and development of housing construction – the adjoining area of town and rural municipality.....	193
Renata Sosnowska-Noworól: The problem of construction and demolition waste management on the example of Lower Silesia.....	201
Grzegorz Maśloch: Selected problems of the implementation of an investment project in self-government units using the foreign aid budget of the European Union.....	211
Urszula Markowska-Przybyła: Social capital in regional and local development.....	221
Katarzyna Przybyła, Alina Kulczyk-Dynowska: Cross-border national parks and social capital – on the example of KPN and KRNAP.....	228

Bożena Kuchmacz: Local action groups as a manifestation of social capital activity	237
Marian Oliński: Cooperation between local government and non-governmental organizations – Lidzbark county case study	248
Zbigniew Przybyła, Marian Kachniarz: Institutional forms of cooperation of local government on the example of Jelenia Góra urban area.....	263
Jacek Chądzyński: Areas of co-operation between communities and non-governmental sector – presentation of selected results of pilot study.....	272
Justyna Danielewicz, Maciej Turała: Impact of political fragmentation on cooperation among local governments	281
Zbigniew Grzymała: In seeking the model of self-government management	295
Jarosław Hermaszewski: Financial and investment decisions in local government management based on the example of Sława administrative unit – practical aspects	306
Sławomir Kłosowski: Changes of local authorities property management systems after the year 2000	314
Krzysztof Krukowski, Maciej Zastempowski: Project cycle management method application in the local government administration	322
Józef Łobocki: The possibilities of the utilization of Public-Private Partnership Tools in the process of managing of local government units	332
Magdalena Miszczuk: Stimulating elements in tax policy of selected cities .	342
Paweł Piątkowski: Public debt of local authorities after crisis. The directions of development.....	351
Jacek Sierak: The construction of indicators of indebtedness and the assessment of the creditworthiness of self-government units	361
Tomasz Uryszek: Revenue structure of communes in Poland and their fiscal autonomy	371
Wiesława Cieślewicz: Special economic zones development in Poland.....	382
Tomasz Kołakowski, Andrzej Raszkowski: Efficiency analysis of state aid granted by local government to foreign investors located in Wałbrzych SEZ “INVEST-PARK”	397
Wioleta Palewska: Functioning of Wałbrzych Special Economic Zone “INVEST-PARK” in local environment social aspect (the effect of the zone on Wałbrzych labour market).....	405
Maciej Popławski: The influence of Legnica Special Economic Zone on the economic development of the Legnica subregion	416
Andrzej Raszkowski: Promotion mix in the strategy of town promotion.....	425
Elżbieta Nawrocka: Innovative activities of economic entities and problems of imperfect knowledge	438
Dariusz Zawada: Usable qualities as a factor of towns’ competitiveness	452
Natalia Bartkowiak, Walenty Poczta: Activity of local authorities from Wielkopolska Voivodeship in the acquisition of UE funds.....	463

Karol Krajewski: The role of agrifood markets in local market development and the revival of small towns.....	472
Stefan Zawierucha: Survey research in the process of identification of functional structure of commune. Some methodological remarks	483
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Development dynamics of rural communes in Masovian Voivodeship.....	494
Jarosław Uglis: Agritourism in rural economy diversification.....	504
Mirosław Struś, Bogusław Wijatyk: The Revival of the Village as the instrument of country areas activation.....	514
Dagmara Dziewulska, Michał Gawlikowski, Paweł Łazarewicz, Natalia Sochacka: A survey diagnosis of administrative quality of customer service in communal authorities on the example of the municipal office in Przemków	524

Karol Krajewski

Akademia Morska w Gdyni

ZNACZENIE RYNKÓW ROLNYCH W ROZWOJU GOSPODARKI LOKALNEJ I OŻYWIENIU MAŁYCH MIAST

Streszczenie: Proces ożywienia małych miast zlokalizowanych na terenach wiejskich nie jest możliwy bez odbudowy ich funkcji rynkowych w odniesieniu do produktów rolnych, co wymaga rozwoju infrastruktury rynkowej, popytu i lokalnych rynków rolnych. Ożywienie małych miast prowadzi do rozwoju społeczności lokalnych, wzrostu popytu na lokalne produkty oraz odbudowy gospodarki lokalnej na zasadach zrównoważonego rozwoju. Celem pracy była analiza funkcjonowania i ocena warunków lokalnych rynków rolnych w kontekście problematyki rozwoju małych miast na obszarach wiejskich i sformułowanie zaleceń strategicznych polityki ożywienia tych miast, w przyjętym modelu zrównoważonego rozwoju i transformacji niszowej, przeciwstawiając go modelowi globalizacji.

Słowa kluczowe: rolnictwo, gospodarka lokalna, małe miasto.

1. Wstęp

Aktualna rządowa strategia i model rozwoju przestrzennego kraju oznaczają, że znaczna część małych miast położonych na obszarach wiejskich, poza obszarami metropolitalnymi, stanie przed problemem zagrożenia trwałą degradacją społeczno-ekonomiczną. Przyjęta przez rząd koncepcja polaryzacyjno-dyfuzyjnego rozwoju kraju [Raport... 2009] wspierać może silne procesy regresywne w przestrzeni kraju. Procesy takie obserwowano w dotychczasowych lokalnych centrach rozwoju po zmianie układu terytorialnego i redukcji liczby województw w 1999 roku. Postępujące w tych regionach zmiany uwarunkowane są takimi czynnikami, jak: utrata dotychczasowych funkcji (gospodarczych, administracyjnych, kulturalnych, społecznych) przez miasta, procesy globalizacji gospodarki, oddziaływanie metropolii na zasoby ludzkie, odchodzenie od produkcji rolniczej, silne trendy emigracyjne (do krajów UE), a wszystkie te zjawiska wynikają z braku polityki zrównoważonego rozwoju kraju [Bański 2007].

W efekcie w minionym dziesięcioleciu XXI wieku nastąpiła wyraźna polaryzacja dochodów między regionami metropolitalnymi a pozostałymi średnimi i małymi miastami oraz znaczną częścią kraju, definiowaną jako obszary wiejskie. Rozwój

tych obszarów nadal w dużej mierze opiera się na wykorzystaniu ich funkcji rolniczej. Ograniczone możliwości rozwoju wielu z tych miast zdeterminowane zostały nasilającym się procesem stagnacji gospodarczej i społecznej, upadłościami zakładów przemysłowych zlokalizowanych na ich terenie, brakiem motywacji do rozwoju, stopniowym ograniczeniem popytu wewnętrznego [Czapiewski 2006]. Wymaga to zmian kierunku myślenia o rozwoju małych miast i obszarów wiejskich od nich zależnych. Często się o tym zapomina, analizując oddzielnie na szczeblu centralnego planowania dwie sfery gospodarki.

Jedną z podstawowych osi rozwojowych małych miast w przeszłości była lokalna produkcja żywności oraz lokalne rynki rolne [Krajewski 2009]. Obecnie miasta te w coraz większym stopniu zaopatrywane są w produkty żywnościowe przez sieci handlowe i sklepy dyskontowe niż przez bezpośrednich lokalnych dostawców (rolników, zakłady rzemieślnicze, małe przetwórnice). Oznacza to duże straty społeczne i gospodarcze, blokuje rozwój rolnictwa i lokalnej przedsiębiorczości, a w konsekwencji stanowi trwałą barierę strukturalną rozwoju gospodarki lokalnej.

Proces ożywienia małych miast zlokalizowanych na terenach wiejskich, jak wykazują doświadczenia europejskie i wcześniejsze badania własne [Wierzbicki, Krajewski 2004], można oprzeć na idei rewitalizacji ich funkcji rynkowych w odniesieniu do gospodarki żywnościowej. Wymaga to jednak tworzenia niezbędnej infrastruktury gospodarczej i społecznej oraz szerokiego wsparcia (doradczego, finansowego, szkoleniowego) lokalnej przedsiębiorczości w tym zakresie. Ożywienie małych miast stanowi z kolei klucz do odnowy i rozwoju społeczności lokalnych, wzrostu popytu na lokalne produkty oraz odbudowy gospodarki lokalnej na zasadach zrównoważonego rozwoju [Czapiewski 2004].

Cel podjętych rozważań stanowi ocena funkcjonowania rynków rolnych w warunkach lokalnych oraz problematyka rozwoju małych miast na obszarach wiejskich. W jej efekcie podjęto próbę sformułowania zaleceń strategicznych w zakresie polityki ożywienia tych miast. Do analiz wykorzystano dotychczasowe badania własne i doświadczenia praktyczne w zakresie organizacji rynku żywnościowego oraz rozwoju lokalnego, a także dostępne ekspertyzy.

2. Organizacja rynku żywności i jego specyfika w rozwoju lokalnym

Produkty żywnościowe, wraz z rozwojem zapotrzebowania na żywność trwałą i bezpieczną oraz powstaniem nowoczesnych kanałów dystrybucji, wytwarzane są generalnie w toku procesów przetwórczych na liniach technologicznych w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego. Coraz częściej wytwarzane są w hipermarketach, w gospodarstwach rolniczych oraz w restauracjach, barach, stołówkach czy innych formach organizacji usług żywieniowych. Tworzy to nowe warunki rozwoju produkcji żywności i organizacji rynku żywnościowego w środowiskach lokalnych.

Nowoczesny rynek żywnościowy stanowi miejsce, gdzie spotykają się stale modyfikowane potrzeby nabywców – konsumentów z dynamicznie do tych potrzeb dostosowywaną przez sprzedawców ofertą produktów i usług [Krajewski, Borkowski 2002]. Rynek to także wzajemne relacje między wymienionymi podmiotami rynku. Tradycyjnym miejscem takich spotkań w skali lokalnej było targowisko (targ) czy też bazar. Sprzedawcy (detaliczni i hurtowi) oferują produkty wytwarzane przez producentów żywności (przemysł spożywczy, rzemiosło spożywcze), ale też coraz częściej wytwarzane przez nich samych. Przykładem może być rozwój rynku żywności ekologicznej czy produktów tradycyjnych i regionalnych.

W warunkach rynków lokalnych, w obecnym stadium rozwoju rynku żywności w Polsce, konieczne będzie większe wsparcie organizacji różnorodnych form infrastruktury rynku – technicznej, ekonomicznej i społecznej [Krajewski, Wierzbicki 2005]. Jest to niezbędne dla wzmocnienia tworzących się organizacji producentów żywności (grup producenckich i marketingowych), tak aby stały się one realnym partnerem na lokalnym rynku produktów żywnościowych. Wyodrębnione w ten sposób struktury rynkowe i formalne podmioty rynku (jako rozwiązania prawne o charakterze publiczno-prywatnym, spółdzielni itp.), spełniające określone funkcje integrujące inicjatywy lokalne, objąć można pojęciem „rynki pierwotne produktów rolnych” i ulokować na terenie małych miast, traktując je jako ważne instytucje rynku.

Pierwotny rynek produktów rolniczych stanowi przestrzeń oraz niezbędną infrastrukturę (techniczną, organizacyjną, informacyjną), w której pojawia się pierwotny (ale planowany) popyt na produkty rolne i przetwory spożywcze, niezbędne do zaopatrzenia lokalnych rynków i lokalnego przetwórstwa [Krajewski 2009]. Elementy tego wyodrębniającego się ponownie modelu rynku rolnego, o wyraźnych cechach rynku lokalnego, stanowią z jednej strony producenci rolni (lub grupy producenckie) i konsumenci, z drugiej lokalne – rynki produktów żywnościowych (targowiska, bazy) i usług żywieniowych (gastronomia, catering, hotele), instytucje handlu hurtowego, lokalne rzemiosło i przemysł spożywczy i inni odbiorcy (na zaopatrzenie rynków regionalnych, eksport).

Wzajemne relacje tych wszystkich elementów i podmiotów decydują o podaży produktów, skali i trwałości popytu oraz cenach równowagi na tym rynku. Organizacja tak rozumianych rynków pierwotnych produktów rolnych eliminuje w istotnym zakresie dotychczasowe zagrożenia ze strony wielkopowierzchniowego handlu detalicznego, usprawnia fazę skupu surowców i produktów rolnych oraz stanowi niezbędne uzupełnienie sieci rynków hurtowych i ich naturalne zaplecze w procesach integracji łańcucha dostaw produktów żywnościowych. Stworzenie lokalnego trwałego popytu na produkty i surowce rolne pozwala na poprawę stabilizacji cen produktów rolnych, poprzez uczestnictwo w systemie lokalnych rynków, gdzie stworzone zostaną lepsze warunki gry rynkowej. Usprawnione i skrócone zostaną w ten sposób kanały rynkowe, co jest niezwykle ważne dla nietrwałych produktów żywnościowych, będących przedmiotem obrotu pomiędzy rolnikami i dotychczasowymi pośrednikami dyktującymi warunki na rynku.

Uruchomienie i uaktywnienie lokalnych rynków znajdujących się pod kontrolą samych producentów rolnych (w formie grup marketingowych, spółdzielni, zrzeszeń producentów) umożliwi stworzenie dodatkowych bezpośrednich, krótkich kanałów dystrybucji, prowadzących do lokalnych odbiorców (konsumentów, handlu detalicznego, gastronomii, hoteli, drobnego przetwórstwa), tradycyjnych form handlu i obrotu (przez rynki hurtowe), a nawet stworzyć ofertę produktów lokalnych i tradycyjnych na eksport. Przez przyjęcie odpowiednich standardów jakości i znajomość potrzeb lokalnych odbiorców będzie oddziaływać na poprawę jakości produkcji rolnej, a przez większe uczestnictwo w marży – na większą opłacalność tej produkcji [Krajewski, Morkis 1999].

Do podstawowych czynników zagwarantowania jakości i bezpieczeństwa zdrowotnego surowców i produktów rolnych oraz świeżych produktów żywnościowych należy zachowanie warunków chłodniczych oraz higiena i zachowanie czystości. Nie można też pominąć znaczenia procesów przechowywania, a najlepsze rezultaty można osiągnąć przez skracanie drogi od miejsc pozyskiwania surowców i przetwórstwa do miejsc konsumpcji („od pola do stołu”), ograniczenie procesów transportu i manipulacji handlowych oraz zapewnienie odpowiednich opakowań i tworzenie warunków do handlu [Krajewski, Morkis 1999]. Wszystko to zapewnia zwiększenie skali produkcji rolniczej na potrzeby rynków lokalnych i skrócenie kanałów dystrybucji produktów żywnościowych.

W polskim rolnictwie następuje szybki proces wyodrębnienia trzech podstawowych segmentów sektora rolniczego, będących sferami aktywności ekonomicznej gospodarstw rolniczych, w tym segment rolnictwa wyżywieniowego [Krajewski, Morkis 1999], które poza zapewnieniem produktów na własne potrzeby może oferować produkcję na lokalny rynek. Obecnie tylko niewielka część produktów pochodzących z tych gospodarstw trafia do sfery przetwórstwa, głównie lokalnego, na warunkach transakcji wolnorynkowych. Decyduje to o warunkach i wymaganiach wobec jakości surowców rolnych przekazywanych tymi odrębnymi kanałami dystrybucyjnymi oraz o kształtowaniu się cen na produkty rolne.

Produkty te oferowane i zagospodarowywane na lokalnym rynku (głównie poprzez targowiska i lokalne przetwórstwo, handel, gastronomię) mogą być tańsze, dlatego że nie wymagają kosztownych procesów utrwalania, przechowywania, transportu, a główny nacisk należy położyć w tym przypadku na higienę ich pozyskiwania, sprawny transport i odpowiednie warunki transakcyjne sprzedaży tych artykułów na lokalnym rynku. W przypadku produktów z gospodarstw towarowych przebiegi towarowe są ze względu na skalę znacznie dłuższe, co wymaga innych warunków zapewnienia jakości, innego charakteru powiązań handlowych, a tym samym wyższych kosztów dystrybucji i zapewnienia jakości [Krajewski, Morkis 1999].

Ważną funkcję w organizacji lokalnych rynków rolnych pełnić mogą nowe formy uczestnictwa producentów rolnych, takie jak grupy producenckie. Grupy producenckie (marketingowe), tworzone na potrzeby wspólnego uczestnictwa na rynku

przez zespoły producenckie na zasadzie wspólnego interesu, łatwiej mogą zbywać produkty i surowce wytwarzane przez swych członków na lokalnym rynku małych miast, a także wieloma kanałami dystrybucyjnymi. Tworzyć mogą z czasem łańcuch integracyjny w postaci kapitałowej formy integracji pionowej skierowanej w przód [Małyśz 1996]. Surowiec przemieszczany w obrębie grupy producenckiej oferowany jest na coraz szerszych rynkach, poczynając od lokalnego, w miarę zaś przyrostu kapitału zagospodarowywany jest we własnych przechowalniach, zakładach przetwórstwa, sklepach detalicznych, a nawet firmach handlu zagranicznego, z wykorzystaniem własnych środków transportu. W warunkach organizacji rynku przez grupę producencką istnieje większa możliwość utrzymania poziomu jakości akceptowanego przez rynek, zarówno w skali lokalnej, jak i krajowej. Grupy producenckie mają też warunki tworzenia lub organizacji niezbędnej infrastruktury rynkowej, zapewnienia odpowiednich warunków przechowywania produktów i warunków sprzedaży.

3. Warunki rozwoju małych miast w świetle wybranych koncepcji

Obszary poza układami metropolitalnymi – małe miasta, tereny wiejskie i wieś – stanowią miejsce zamieszkania i pracy dużej części obywateli Polski. Według statystyk GUS w 2009 roku 39% obywateli podaje swój stały adres na terenach wiejskich – terenach o trudniejszych warunkach życia i pracy, ale oferujących dostęp do przestrzeni, natury i przyrody – coraz rzadszych zasobów przy rozwoju cywilizacji miejskiej. W miarę rozwoju społeczeństwa polskiego w coraz większym stopniu będą się nasilać procesy osadnicze poza dużymi miastami – w małych miastach, na wsi i obszarach wiejskich – na terenach trudniejszych, ale zapewniających bezpieczeństwo, zachowujących tradycję i warunki środowiska przyrodniczego [Wilkin 2003]. Aby te korzystne z punktu spójności społecznej procesy mogły zaistnieć, potrzebne są stabilne warunki i zrównoważony rozwój tych obszarów, nowoczesna infrastruktura, stworzenie niezbędnych instytucji gospodarczych i społecznych [Pretty 1999; Pokora 2008].

Rozwój małych miast i związanych z nimi obszarów wiejskich nie jest już sprawą tylko polityki rolnej, ale także polityki gospodarczej, społecznej, edukacyjnej, kulturalnej i całokształtu działań państwa na rzecz obywateli, niezależnie od ich miejsca zamieszkania, co nie znajduje zrozumienia w realizowanej polityce państwa. Nierównomierność tempa rozwoju poszczególnych regionów kraju traktuje się bowiem jako naturalny element procesów gospodarczych [Raport... 2009]. Do dalszych rozważań należałoby przyjąć, że rozwój lokalny stanowi długookresowy (wieloletni) i względnie trwały proces aktywności społeczności lokalnych, w którym potencjały endogeniczne i zasoby lokalne są optymalnie wykorzystywane do zwiększenia sumy indywidualnych szans rozwoju poszczególnych mieszkańców i obszarów oraz następuje zrównoważony rozwój przestrzennego układu lokalnego

[Piontek 2002]. Tylko takie sformułowanie kategorii rozwoju odpowiada warunkom zachowania długotrwałych szans dla społeczności, regionów i gospodarki.

Biorąc pod uwagę generalne trendy rozwoju gospodarczego, wyodrębnić można i zauważyć istotną przeciwstawność dwóch dominujących obecnie podejść i koncepcji: procesu globalizacji [Bauman 2000] oraz procesu rozwoju zrównoważonego i trwałego [Piontek 2002; Zegar 2007]. W dużej mierze wynika z tego pytanie strategiczne: działać globalnie czy lokalnie? [Wilkin 2003].

Jak wykazują dotychczasowe doświadczenia polskiego procesu transformacji systemowej, osiã przewodniã realizowanych polityk gospodarczych było podejście globalne, także w zakresie rozwoju małych miast, a proces integracji gospodarczej z UE zjawiska te jeszcze nasilił [Zalewski 2006]. Efektem tych działań było postępujące zjawisko polaryzacji dochodów i szans rozwoju subregionów w skali kraju oraz wzrost stopnia peryferyjności dla wielu tych regionów, szczególnie na terenach wschodnich. Jednocześnie tworzą się pierścienie ubóstwa wokół metropolii (np. Warszawy) i wyczerpywanie zasobów (ludzkich, środowiskowych) z tych regionów [Raport... 2009]. W dłuższej perspektywie nie można jednak przyjąć, że regiony metropolitalne będą rozwijać się szybciej niż reszta kraju, a rozwój należy oprzeć tylko na wspieraniu biegunów wzrostu (procesy polaryzacyjne) i stworzeniu warunków do dyfuzji postępu do mniej rozwiniętych regionów.

Odwroćcie obserwowanych już wyraźnie niekorzystnych procesów (także wobec stagnacji obszarów poza metropoliami – „wyspami szans”) wymaga przyjęcia zasad transformacji niszowej [Piontek 2002], opartej na koncepcji rozwoju zrównoważonego i trwałego [Piontek, Piontek 2003]. Za transformację niszową można uznać proces odpowiedniego przekształcania, ale też zachowania lokalnych struktur gospodarczych (i pozagospodarczych), ukierunkowany na zapewnienie rozwoju społeczno-gospodarczego w wymiarze lokalnym.

Takie podejście oznacza też krytykę globalizacji określaną jako „kosmopolityczny lokalizm”. W przyjętym modelu rozwoju najcenniejszym kapitałem jest kapitał ludzki oraz infrastruktura gospodarcza i społeczna, w tym infrastruktura rynku lokalnego [Piontek 2002]. Koncepcję rozwoju lokalnego – małych miast i obszarów wiejskich od nich zależnych – należy oprzeć na modelu rozwoju zrównoważonego i trwałego na podstawie lokalnych zasobów środowiskowych, ekonomicznych i społecznych [Adamowicz 2008]. Oznacza to wykorzystanie modelu niszy rozwojowej, opartego na rozwiązaniach w skali lokalnej [Piontek 2002]. Rozwój taki oznacza trwałą poprawę jakości życia współczesnych i przyszłych pokoleń poprzez kształtowanie właściwych proporcji pomiędzy trzema rodzajami kapitału: ekonomicznym, ludzkim i przyrodniczym [Piontek, Piontek 1999]. Warunki takie spełnia też odnowa rynków rolnych na potrzeby rozwoju lokalnego małych miast.

4. Podsumowanie – zalecenia strategiczne dla ożywienia rynków małych miast

Małe miasta i obszary wiejskie powinny stać się dla mieszkańców Polski konkurencyjnym pod względem warunków miejscem życia, zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej [Adamowicz 2008]. Konkurencyjność taka oznacza pożądaną, ze względów gospodarczych i społecznych, dobrze funkcjonującą instytucję, zarówno prywatną, jak i publiczną, dobrą infrastrukturę, sprawny transport, dostępność tańszych usług i produktów, w tym szczególnie smacznej i zdrowej żywności. Życie i praca na wsi lub w małym mieście powinny być alternatywą dla dużego ośrodka miejskiego. Polska małych miast i obszarów wiejskich, w mojej ocenie, poza dopływem kapitału potrzebuje obecnie przede wszystkim wiedzy, motywacji do działań, partnerstwa i umiejętności współdziałania oraz samorządności, ale przede wszystkim odpowiednich warunków gospodarowania i życia.

Działanie Centrum na rzecz Małych Miast nie może zastępować lub osłabiać inicjatywy i zaangażowania jednostek oraz społeczności lokalnych, wprost przeciwnie – powinno dodatkowo stymulować to zaangażowanie (co wynika wprost z zasady subsydiarności), a przedsięwzięcia podejmowane przez państwo i stosowane instrumenty nie mogą osłabiać mechanizmów rynkowych, lecz jedynie je uzupełniać i korygować. Rola aktywności społeczności lokalnych i partnerstwa wszystkich uczestników działań jest w procesach rozwoju kluczowa i ma fundamentalne znaczenie dla trwałości tego rozwoju. Sukces w rozwoju małych miast zależy od komplementarności działań podejmowanych w tej dziedzinie przez wszelkie instytucje (rządowe, samorządowe i prywatne), społeczności lokalne i mieszkańców tych miast oraz osoby żyjące na obszarach wiejskich otaczających miasta.

Polityka państwa wobec małych miast i zależnych lokalnych terenów musi bowiem uwzględniać zarówno pozarolnicze kierunki rozwoju (usługi, rzemiosło, przemysł lokalny), jak i rozwój wsi i rolnictwa, dostarczającego surowce i produkty rolne na zaopatrzenie tych miast i do produkcji przetwórczej, stabilizującej lokalne rynki oraz oferującej atrakcyjne rynkowo produkty tradycyjne i lokalne, przyciągające często turystów [Krajewski 2006]. Celem takiej polityki powinno być skuteczne i konsekwentne podnoszenie poziomu i jakości życia mieszkańców małych miast i obszarów wiejskich.

Opracowanie i wdrożenie programu ożywienia gospodarczego i odnowy funkcji rynkowej małych miast należy uznać za działanie priorytetowe. Jednym z podstawowych kierunków tych działań może być odbudowa popytu na rynku lokalnych produktów żywnościowych oraz funkcji koordynacji organizacji obrotu towarowego w otoczeniu tych miejscowości. Do głównych problemów rozwojowych małych miast w ostatnich latach zaliczyć można: stagnację gospodarczą, niekorzystne procesy demograficzne, wzrost bezrobocia (w tym na terenach wiejskich ukrytego), brak zmian jakościowych na rynku pracy, słabą akumulację kapitału i dostępność

komunikacyjną wielu miejscowości. Na tym tle ożywienie poprzez wzmocnienie funkcji rynkowej małych miast może stać się kołem zamachowym gospodarki tych miast i formą obrony oraz wykorzystania lokalnego (wewnętrznego) popytu – podstawowego elementu modelu rozwoju według koncepcji transformacji niszowej.

W warunkach rozwoju rynku żywnościowego w oparciu o procesy globalne, wobec nasycenia rynków aglomeracji miejskich obiektami sieci handlowych, pojawiła się już konkurencja nowoczesnych kanałów dystrybucji o konsumentów w małych miastach. Sieci te coraz częściej lokują swoje sklepy, zwłaszcza tanie sklepy dyskontowe, w małych miastach. Zerwanie tradycyjnych lokalnych więzi handlowych pomiędzy producentami rolnymi i małymi zakładami przetwórczymi niekorzystnie odbiło się na opłacalności produkcji rolnej i spójności społecznej.

Odnowa funkcji rynkowych małych miast jako koncepcja ich ożywienia gospodarczego (z wykorzystaniem lokalnych zasobów produktów rolnych, tradycji i tożsamości) stać się może sposobem przezwyciężenia dotychczasowych barier rozwoju i stagnacji tych układów osadniczych. Podstawową zasadą tego procesu odnowy powinna być mobilizacja społeczności lokalnej do uczestnictwa zarówno w procesie identyfikacji problemów najbliższego otoczenia, jak i ich rozwiązywania.

Literatura

- Adamowicz M. [2008], *Konkurencyjność jednostek terytorialnych w skali lokalnej*, Roczniki Naukowe SERiA, t. X, z. 2, s. 7–15.
- Bański J. [2007], *Małe miasta – lokalne centra rozwoju obszarów wiejskich*. Konferencja IGiPZ PAN „Obszary wiejskie jako wyzwanie dla polityki rozwoju w Polsce”, Warszawa, 9 października.
- Bauman Z. [2000], *Globalizacja*, PIW, Warszawa.
- Czapiewski K. [2004], *Wyposażenie infrastrukturalne i potencjał gospodarczy obszarów wiejskich a pozarolnicze funkcje gmin*, [w:] *Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich*, red. E. Pałka, Studia Obszarów Wiejskich, 5, PTG, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 57–73.
- Czapiewski K. [2006], *Małe miasta w przestrzeni rolniczej i nierolniczej – analiza porównawcza sytuacji społeczno-gospodarczej*, [w:] *Rola małych miast w rozwoju obszarów wiejskich*, red. E. Rydz, Studia Obszarów Wiejskich, 11, PTG, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 73–84.
- Krajewski K. [2006], *Zarządzanie produktami regionalnymi a warunki rynku żywności*, [w:] *Zarządzanie produktem – wyzwanie przyszłości*, red. J. Kall, B. Sojkin, Wyd. AE w Poznaniu, Poznań, s. 429–435.
- Krajewski K. [2009], *Istota i funkcjonowanie rynku żywnościowego*, [w:] *Model Zintegrowanej Komunikacji Rynkowej. Aspekty zarządzania produktem i marką na rynku żywności*, red. H. Górńska-Warsewicz, M. Świątkowska, K. Krajewski, Wyd. SGGW, Warszawa, s. 21–33.
- Krajewski K., Borkowski B. (red.) [2002], *Organizacja, regulacje i informacja na rynku rolnym Unii Europejskiej*, Wyd. SGGW, Warszawa, s. 7–21.
- Krajewski K., Morkis G. [1999], *Jakość produktów żywnościowych a powiązania przedsiębiorstw przemysłu spożywczego z rynkiem i transportem*, „Żywność (Nauka, Technologia, Jakość)”, 4 (21), s. 23–38.

- Krajewski K., Wierzbicki K. [2005], *Współzależność rozwoju infrastruktury obszarów wiejskich i warunków konkurencyjności polskiego rolnictwa a wymagania rozwoju zrównoważonego*, [w:] *Rola infrastruktury i techniki w zrównoważonym rozwoju rolnictwa*, red. W. Golka, Wyd. IBMER Warszawa, s. 15–24.
- Małysz J. [1996], *Integracja pionowa a agrobiznes*, „Więś i Rolnictwo”, nr 1, s. 24.
- Piontek B. [2002], *Koncepcja rozwoju zrównoważonego i trwałego Polski*, PWN, Warszawa.
- Piontek F., Piontek B. [1999], *Wzrost gospodarczy a zrównoważony rozwój – środowisko, mierniki, efektywność, współzależności i strategie wdrożenia*, materiały IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Kompleksowe i szczegółowe problemy inżynierii środowiska”, Politechnika Koszalińska, Komitet Górniczo-PAN, Koszalin–Ustronie Morskie.
- Piontek F., Piontek B. [2003], *Podstawy ekonomii menedżerskiej. Globalizacja a rozwój zrównoważony i trwały*, Wyd. WSEiA, Bytom.
- Pokora M. [2008], *Aktywizacja małych miast Małopolski poprzez wykorzystanie ich potencjału społeczno-kulturalnego*, Konferencja UJ, Niepołomice, 13 października.
- Pretty J. [1999], *O zrównoważonym rozwoju gospodarki lokalnej*, Wyd. Fundacji Wspomagania Wsi, Warszawa.
- Raport *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*, red. M. Boni, Wyd. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa, lipiec 2009.
- Wierzbicki K., Krajewski K. [2004], *Kierunki rozwoju infrastruktury technicznej obszarów wiejskich w Polsce*, Woda, Środowisko, Obszary Wiejskie, t. 4, z. 2B (12), s. 9–20.
- Wilkin J. (red.) [2003], *Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce*, Wyd. UW, WNE, Warszawa.
- Woźniak M. [2009], *Wpływ globalizacji na rozwój obszarów wiejskich na przykładzie województwa podkarpackiego*, Roczniki Naukowe SERiA, t. XI, z. 4, s. 367.
- Zalewski A. [2006], *Uwarunkowania stymulowania rozwoju lokalnego*, „Problemy Zarządzania”, nr 3, s. 33.
- Zegar J.S. [2007], *Podstawowe zagadnienia rozwoju zrównoważonego*, Wyd. WSFiB, Bielsko-Biała.

THE ROLE OF AGRIFOOD MARKETS IN LOCAL MARKET DEVELOPMENT AND THE REVIVAL OF SMALL TOWNS

Summary: The aim of the work is the use of critical analysis of development of small towns in the rural areas for the revival process. The study presents the essence of two models of transformation: global, subordinated to globalization process and the niche one that is connected with the idea of sustainable development and is realized in local dimension. The key elements of local agrifood markets are presented. Advantages for actors operating in local food production and distribution systems are discussed.

Keywords: agriculture, local economy, small town.